

Ченаш В. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет*

Русин О. І.

*студентка
Хмельницького національного університету*

Chenash V. S.

*PhD, Associate Professor,
Khmelnytsky National University*

Rusyn O. I.

*Student
Khmelnytsky National University*

РОЛЬ АУДИТУ У ВИЯВЛЕННІ ШАХРАЙСЬКИХ ДІЙ ІЗ ФІНАНСОВОЮ ЗВІТНІСТЮ

ROLE OF AUDIT IN DETECTING FRAUD FINANCIAL REPORTING

Анотація. У статті наведено сутність облікових викривлень та шахрайства. Розглянуто роль аудиту у запобіганні шахрайству. Наведено обсяги модифікованих процедур щодо фінансової звітності. Висвітлено «золоті правила» аудитора для виявлення шахрайства, представлено вплив облікових викривлень на показники фінансової звітності та цілі їх здійснення.

Ключові слова: облікова помилка, шахрайство, аудит, процедури аудиту, суттєвість, золоті правила.

Постановка проблеми. Поступова інтеграція України в європейський простір сприяє збільшенню кількості зацікавлених інвесторів та кредиторів, які готові інвестувати у різні галузі економіки України. Європейська практика прийняття рішень щодо інвестування та кредитування заснована на незалежній оцінці аудиторами фінансової звітності підприємств, що обумовлює актуалізацію питань оцінки, аналізу та контролю достовірності звітності підприємств для якісного інформування зацікавлених сторін щодо їх фінансового стану та результатів діяльності.

Виявлення на підприємстві фактів шахрайства і дій працівника призводять до втрати довіри громадськості потенційних клієнтів компанії. Обов'язок із попередження та виявлення фактів шахрайства та помилок покладатиметься на керівництво підприємства і здійснюється шляхом упровадження та постійної роботи ефективних систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження помилок і шахрайства, які призводять до викривлень в обліку та фінансовій звітності, тривають у напрямі визначення способів їх здійснення, причин їх виникнення та класифікації облікових викривлень за певними критеріями. Вагомий внесок у наукові дослідження питань маніпулювання обліковими даними та викривлень у фінансовій звітності зробили такі вітчизняні вчені, як: Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Проскурін, М.С. Пушкар, О.В. Царенко, А.І. Алгазін, Н.Ф. Галагуза, М.С. Жилкіна, О.В. Курман, В.Р. Мойсик, О.Л. Мусієнко, В.Л. Пластун, С.С. Чернявський, К.В. Безверхий, В.С. Рудницький.

Проте роль та завдання аудиту у запобіганні помилок і шахрайства на підприємстві, склад необхідних аудиторських процедур для їх встановлення та оцінки залишаються дослідженими недостатньо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальним питанням є підвищення якості

аудиторських послуг в Україні та забезпечення достовірної та об'єктивної інформації у фінансовій звітності вітчизняних підприємств.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі аудиту у діяльності підприємства і визначенні процедур аудитора, які необхідні для виявлення ознак шахрайства або помилки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі виробництва на всіх стадіях і циклах ділової активності працівники підприємства можуть вдаватися до перекручення і фальсифікації. У результаті таких дій підприємства можуть зазнати великих матеріальних і моральних утрат, і одним з основних завдань аудиту є виявлення помилок і фактів шахрайства, а також вжиття необхідних заходів щодо попередження можливих утрат підприємства.

Внутрішній аудит – це діяльність із надання незалежних і об'єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на вдосконалення діяльності підприємства. Аудит дає змогу підприємству досягти поставлених цілей, використовуючи систематизований і послідовний підхід до оцінки й підвищення ефективності процесів управління [3, с. 43].

Аудитори в ході перевірки зобов'язані виявити ту їх частину, у результаті якої перекручена звітність у цілому. Відхилення в бухгалтерській звітності можуть бути суттєвими і несуттєвими, допущені навмисно і ненавмисно. Суттєвими відхиленнями є відхилення інформації або її відсутність, що може впливати на економічні рішення користувачів, які приймаються на підставі даних фінансової звітності підприємства. Суттєвість залежить від розміру статті або помилки, що оцінена за певних обставин, відсутності або перекручення змісту інформації. Поняття суттєвості в аудиті дає змогу не здійснювати аудитором суцільну перевірку підприємства або всієї його звітності з точністю до одиниць, в яких вона складена [4, с. 205].

Бачення міжнародної федерації бухгалтерів причин та видів викривлення фінансової звітності висвітлено у між-

народному стандарті аудиту 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, під час аудиту фінансової звітності» [7]. Передусім слід розрізнити навмисні викривлення (шахрайство) та ненавмисні (помилки) у фінансовій звітності. Стандарти наголошують, що за мету аудитор має не встановлення факту шахрайства, а розглядання шахрайства, яке спричиняє суттєве викривлення фінансової звітності. У такому дослідженні помилки в обліку не розглядаються у зв'язку з тим, що причиною їх, як правило, є людський чинник, який існує в будь-якій діяльності, а причини людських помилок є загальновідомими.

Відповідно до МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, під час аудиту фінансової звітності», помилка – це ненавмисне перекручення фінансової інформації в результаті арифметичних чи логічних помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, неправильного представ-

лення в обліку фактів господарської діяльності, наявності складу майна, вимог і зобов'язань та невідповідне відображення записів в обліку.

Шахрайство – навмисно неправильне відображення і представлення даних обліку і звітності службовими особами та керівництвом підприємства. Шахрайство полягає в маніпуляціях обліковими записами і фальсифікації первинних документів, реєстрів обліку і звітності, навмисно неправильній оцінці активів і методів їх списання, навмисному пропущенні або приховуванні результатних записів або документів, незаконному отриманні в особисту власність грошово-матеріальних цінностей, невідповідному відображенні записів в облікових реєстрах [1, с. 24].

На рис. 1 показано результати аналізу впливу облікових викривлень на ключові показники фінансової звітності з погляду мети їх здійснення та впливу на економічні рішення користувачів звітності.

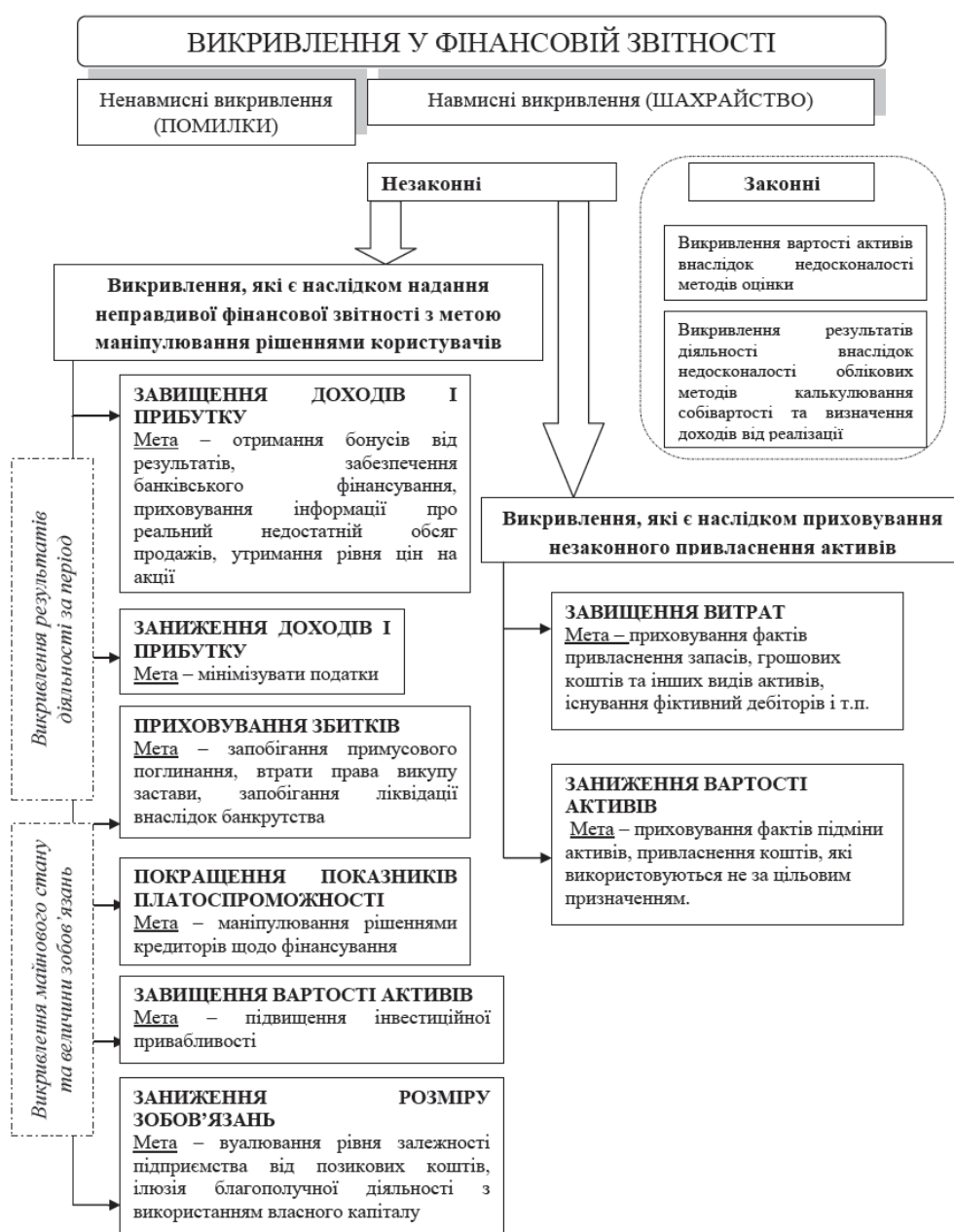

Рис. 1. Вплив облікових викривлень на показники фінансової звітності та цілі їх здійснення [10]

Відповідальність за фінансову звітність підприємства, включаючи і відповідальність за попередження та виявлення фактів шахрайства та помилок, покладається на керівництво підприємства [7, с. 806].

Імовірність шахрайства значно зменшується, якщо кожний службовець підприємства знає, хто за яку ланку роботи відповідає. У цьому випадку легше прослідкувати долю зниклих сум і значно важче безкарно здійснити розтрату або крадіжку. Тому під час кожної аудиторської перевірки аудитор має:

- знати кожен компонент внутрішнього контролю, достатній для планування аудита. Це включає як розуміння доречних заходів контролю, так і визначення того, що ці заходи застосовуються;

- оцінити всі можливі ризики, що належать до системи контролю;

- окремо оцінити ризики, які виникають щодо тверджень у фінансовій звітності, які охоплюють ризики по рахунках, класах операцій і компонентах розкриття;

- визначити природу, обсяг і час проведення тестування по суті, ґрунтуючись на розумінні внутрішнього контролю й оціненому рівні ризику системи контролю;

- розглянути, як використання інформаційних технологій і ручних процедур контролю може вплинути на доречні заходи контролю [3, с. 43].

Крім того, аудитор повинен розробити процедури з аудиту з метою забезпечення достатньої впевненості у тому, що викривлення є результатом шахрайства або помилки й істотні для фінансової звітності в цілому.

Відповідності до МСА 200 «Мета і загальні принципи аудиту фінансової звітності», аудитор повинен планувати і здійснювати аудит із позиції професійного скептицизму. Якщо аудитор уважає, що вказані факти шахрайства або помилки можуть здійснювати істотний вплив на фінансову звітність, він повинен провести відповідні модифіковані або додаткові процедури. Обсяг таких процедур залежить від судження аудитора щодо:

- виду шахрайства або помилки;

- їх імовірності;

- імовірності того, що визначений вид шахрайства або помилки може вказати істотний вплив на фінансову звітність [5].

Якщо результати модифікованих або додаткових процедур не розсіяли підозри у наявності фактів шахрайства або помилки, аудитор повинен обговорити данні питання з керівництвом і проаналізувати, чи було це відповідним чином відображено або виправлено у фінансовій звітності.

Відповідальність за виявлення і обґрунтування шахрайства або помилки несе аудитор. Відповідальність за фактом шахрайства або помилки покладається на винних і на керівництво підприємства [6].

Під час перевірки аудитор орієнтується на можливі відхилення в облікових даних, які можуть вплинути на достовірність звітних показників. До таких відхилень належать:

- неадекватні записи в обліку – відображення фінансової інформації в системі рахунків в неповному обсязі (відображення в обліку не всіх фактично здійснених господарських операцій);

- нереальність облікової інформації;

- відсутність дозволу на проведення господарської операції;

- неправильне внесення інформації до певного звітного періоду, несвочасне здійснення операцій;

- арифметична неточність [9, с.192].

Виявивши помилки та факти шахрайства під час проведення аудиторських перевірок, аудитор, відповідно до параграфів 56-68 МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, під час аудиту фінансової звітності» [7, с. 807], повинен зробити такі повідомлення:

- керівництву підприємства, навіть у тому випадку, коли він припускає, що помилки чи факти шахрайства незначні і не впливають на фінансову звітність підприємства;

- користувачам аудиторського звіту аудитор повинен кваліфікувати і видати всі помилки та факти шахрайства і, відповідно до рівня їх істотності, підготувати аудиторський висновок;

- порядок повідомлення інших постанов. Аудитор не зобов'язаний повідомляти про виявлені ним порушення ще когось, крім керівника (засновників) підприємства, він не має права надавати інформацію про факти порушень законодавства або надавати будь-які документи стороннім підприємствам або особам.

Шахрайство частіше направлено на об'єкти, які є потенційними об'єктами крадіжки, тому аудитору необхідно звернути особливу увагу на можливість крадіжки грошових коштів із використанням комп'ютера, засобів із високою вартістю, які легко переміщуються, а також засобів, які можуть бути легко перетворені на гроші (наприклад, цінні папери) [8].

Для виявлення шахрайства в ході аудиту доцільно використовувати так звані «золоті правила» аудитора, які вимагають від аудитора:

- намагатись з'ясувати причину відхилень;

- не розглядати питання довіри до людей тільки залежно від їхнього становища в суспільстві;

- не припускати думки, що шахрайство неможливе на цьому підприємстві;

- відчувати особисту відповідальність за виявлення шахрайства;

- за виявлення потенційних проблем посилити контроль із метою зниження ризику;

- знати ситуації, що супроводжуються значним ризиком шахрайства, та їх ознаки [2, с. 73].

Слід зазначити, що багато випадків викривлень фінансової звітності виникають не з метою задоволення особистих інтересів конкретних осіб і не під тиском сподівань користувачів звітності, а в результаті недосконалої наявних методів оцінки майна, застосування облікових оцінок або недосконалих облікових методів. Це в сучасних умовах формує нові актуальні наукові завдання, які необхідно вирішувати для підвищення якості облікових та оціночних методів. Будь-яке навмисне викривлення фінансової звітності спрямоване на досягнення конкретних цілей окремих осіб або груп осіб. Перед тим як ідентифікувати викривлення та встановити їх причини (навмисне або ні), аудитори мають чітко розуміти можливі мотиви шахрайства та цілі конкретних осіб.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можемо зазначити, що проблема виявлення і запобігання шахрайству з фінансовою звітністю досить активно розглядається як у наукових колах, так і в практичній діяльності. Шахрайство з фінансовою звітністю є негативним явищем, його існування не обмежується певним етапом розвитку ринків, а поступово трансформується, набуваючи нових форм та видів. Зниження випадків шахрайства фінансової звітності можна досягати шляхом залучення аудиторів, у тому числі внутрішніх, які б давали змогу ефективно контролювати діяльність підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гречаник Л. Фінансове шахрайство та протидія йому у компаніях / Л. Гречаник // Фінансовий ринок України. – 2013. – № 4. – С. 24–26.
2. Гутцайт Е.М. Аудит: концепция, проблемы, эффективность, стандарты / Е.М. Гутцайт. – М. : ЭЛИТ 2000 ; ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – С. 73–77.
3. Каменська Т. Роль внутрішнього аудиту в системі внутрішнього контролю / Т. Каменська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 9. – С. 43–46.
4. Корінько М.Д. Оцінка суттєвості і помилок в аудиті / М.Д. Корінько // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 1. – С. 205–207.
5. Кудирко О.М. Внутрішній аудит в Україні: сутність проблеми розвитку та шляхи їх усунення / О.М. Кудирко // Міжнародна науково-практична Internet-конференція.
6. Міжнародні стандарти аудиту № 200 «Мета і загальні принципи аудиту фінансової звітності» / Міжнародна федерація бухгалтерів ; Аудиторська палата України.
7. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг / Міжнародна федерація бухгалтерів ; Аудиторська палата України. – К., 2010. – 806 с.
8. Міжнародні стандарти аудиту 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, під час аудиту фінансової звітності».
9. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту / В.С. Рудницький. – Тернопіль : Економічна думка, 2013. – 192 с.
10. Царенко О.В. Класифікаційні ознаки викривлень у бухгалтерському обліку і звітності / О.В. Царенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2015. – № 3(68).

Аннотация. В статье приведена сущность учетных искажений и мошенничества. Рассмотрена роль аудита в предотвращении мошенничества. Приведены объемы модифицированных процедур финансовой отчетности. Освещены «золотые правила» аудитора для выявления мошенничества, представлено влияние учетных искажений на показатели финансовой отчетности и цели их осуществления.

Ключевые слова: учетная ошибка, мошенничество, аудит, процедуры аудита, сущность, золотые правила.

Summary. In the article the essence of accounting misstatements and fraud. The role of audit in preventing fraud. These amounts of modified procedures for financial reporting. Deals with the "golden rule" of the auditor to detect fraud, the effects of accounting misstatements in financial reporting and performance targets for their implementation.

Key words: accounting error, fraud, audit, audit procedures, materiality, the golden rule.